

Ta kratki Lecov življenjepis pa seveda ne bi bil popoln, če ne bi navedli vsaj nekaj naslovov njegovih knjig. Prva zbirka Lecovih pesmi ima naslov Barve in je izšla v Lvovu leta 1935. Potem je do druge svetovne vojne izdal v Varšavi še dve knjigi satiričnih verzov (1935 in 1936), po vojni leta 1946 spet najprej knjigo liričnih pesmi in potem zbirko satir (z naslovom Sprehod cinika) — in končno (če preskočimo naslove še nekaterih drugih Lecovih knjig) izide leta 1957 v Krakovu prva knjiga njegovih znanih Nepočesanih misli, aforizmov, ki jih potem Lec piše in izdaja do smrti. Poleg tega je sodeloval s pesmimi, satirami in članki v številnih poljskih in tujih literarnih revijah, izbor njegovih pesmi je izšel v knjižni izdaji v nemščini, bil je zastopan v več antologijah poljske lirike (tudi v slovenski), sam je prevajal iz ruščine in nemščine (med drugim Brechta), toda največ priznanja so njegovemu delu prinesle prav Nepočesane misli, saj so doživele velik odmev doma in so jih prevedli v več tujih jezikov.

Ta izbor (iz druge knjige Nepočesanih misli) želi tudi slovenskemu bralcu posredovati nekaj teh bridkih, rahlo posmehljivih, ponekod v igle obrušeni Lecovih spoznanj o ne preveč prijetnem času, v katerem mu je bilo usojeno živeti. Želel sem, da bi izid tiskanega slovenskega izbora teh misli tudi avtor sam še lahko doživel, toda pri naših založnikih za te bodice ni bilo preveč posluha, kar tudi mojega prevajanja ni pospeševalo. Smrt je bila hitrejša od nas in tako so se s temi nekaj stranmi iz Nepočesanih misli lahko Lecu šele zdaj oddolžim.

Lojze Krakar

KRONIKA

KNJIZEVNOST

ANTON INGOLIČ, GIMNAZIJKJA. Ingolič je s svojim zadnjim romanom Gimnazijka skorajda razburil slovenske duhove, zlasti še mladi rod. Romanu na eni strani pritrjujejo, na drugi pa ugotavljajo, da tu mlada generacija še vedno ni prikazana v svoji najgloblji značilnosti. A naj bo tako ali drugače, eni ugotovitvi tu ni mogoče oporekati: z romanom je Ingolič dregnil v aktualen in pereč problem naše resničnosti, ga potem dvignil na dovolj visoko stopnjo družbene pomembnosti ter razširil v splošnejši prikaz sredine, ki take probleme povzroča.

Osrednja postava v romanu je tretješolka Jelka, ki na domači zabavi zanosi z neznanim fantom, gre med počitnicami v Pariz, se od tam vrne z otrokom v naročju ter končno, po nekaterih težavah doma in v šoli, postane gimnazijka zadnjega letnika. Fabula sama se razvija v okolju, ki ga pisatelj nedvomno dobro pozna, tudi za Jelkino postavo je čutili, da stoji kar sredi njegovega spoznavnega kroga. Tako se okolje in glavna oseba spajata v enovit literarni organizem, se primerno dopolnjujeta oziroma se s potekom fabule neprisiljeno razhajata in spet združujeta. Celo Jelkina psihološka konstrukcija po usodni domači zabavi in med nosečnostjo ter po porodu je toliko ustrezno izdelana, da poraja občutek resnične dileme na važnem življenjskem razpotju. Skratka, ko človek spoznava Jelkine občutke v prvem času nosečnosti, se naravnost zgrozi ob tej tihi tragediji mladega dekleta, ob tragediji, ki jih

danes tako pogosto srečujemo in mimo katerih hodimo tako ravnodušni. Samo: Ingolič uspešno vzdržuje sodoživljaje bralca le tedaj, dokler je enovitost okolja in Jelkinega čustvovanja ohranjena, kakor hitro pa se ves spusti v dekletovo obupavanje, se njegovo pisanje od te resnične tragičnosti hitro umakne v rutinirano leporečje. Zato Jelkino pripravljanje na samomor v Parizu ne prevzame več, četudi naj bi ta prizor oziroma razreševanje te dileme pomenilo odločilen vrh v dekletovi usodi. In tako je Jelkin obup pristnejši takrat, ko se ne izživlja sam v sebi, ampak se od bliže soočuje z življenjsko resničnostjo, s tisto, iz katere ta obup in strah pravzaprav izvirata.

Ingoličev roman pa ni pomemben samo zaradi Jelkine zgodbe, četudi takšna, kot je, pomeni spricho svoje pereče aktualnosti eno od boljših pisateljevih pripovedi. Še zanimivejša sta v romanu splošno miselno ozračje, v katero je fabula zavita, ter moralna podoba družbe, iz katere se dviga dekletova tragedija. Ingolič se kaže kot na videz hladen in objektivni registrator različnih mnenj, pogledov in odnosov, v resnici pa ne more zakriti osebnega čutenja ob vseh tistih moralnih disonancah, ki se sproščajo in kažejo ob Jelkini zgodbi. Vzporedno z razvojem glavne fabule se torej kar sama od sebe pojavljajo nekatera vprašanja splošne človeške morale, ki so sicer ad hoc postavljena, so pa tako bistvena za obstoj človeške družbe in za počutje slehernega človeškega bitja, da v romanu dobivajo že širše humanistično obeležje. Kakšna je družba, s katero se mora spoprijemati mlado noseče dekle? Kakšni so ljudje, ki to družbo sestavljajo? Kako bodo na dekletov nesrečni prestopok reagirali ljudje iz njene najbližje okolice? Pisatelj ta vprašanja razrešuje ne po nekih naprej začrtanih teoremih, pač pa hodi iskat vzroke in posledice, nasprotja in soglasja v zakladnico svojega življenjskega spoznanja. Ta spoznanja so resnična, njegova in dovolj odkrito izražena. Pomenijo boljši del njegovega ustvarjanja in Gimnazijke še posebej, in so pristni izraz časa in razmer. Iz takšnih osnov po navadi rasejo dela trajnejše vrednosti. Sicer Ingolič le v sporadičnih oznakah nakazuje svoj odpor do nehumanega okolja, a naslednji primer naj pokaže, da znajo biti njegove osti tudi določneje usmerjene. »Da, punčka, jaz.« govori nekdanji partizan Krt Jelki, »sem capljal na mestu, moj bivši komisar s partizanskim imenom Dren pa se je vzpenjal navzgor. V vsakem pogledu. Vtem so začeli uvažati nove avtomobile in zidati moderne bloke, stolpnice in palače, pa tudi enostanovanjske vile. Najprej za tovariše na višjih, najvišjih položajih. Mi smo jih pa naučili šofirati. In razdelili so si državne avtomobile. Da, tudi moj bivši komisar, s katerim sva pred vojno delala v istem podjetju, mene pa je odslovil, kot so odslovili večino državnih šoferjev. In potem so stopali naprej po svoji poti, više in više, a čedalje bolj stran od svojih bivših tovarišev, od ljudskih množic, ki so jih včasih imeli stalno na jeziku, kakor imajo zdaj delovnega človeka in samoupravljanje, v resnici pa živijo zaprti v svoje klube in domove, obdane z obzidjem, in so daleč od ljudstva in tudi daleč od nas, svojih bivših tovarišev.« Tu seveda ne gre za to, koliko Krtova obsodba zadeva v živo družbene pojave, od kod izvira in komu je namenjena, ampak za dejstvo, da je Ingoličev etos v tem romanu intoniran na resnično človečnost, pa naj gre za socialne razlike v družbi ali pa za odnos okolice do takšnega moralnega primera, kot ga v romanu predstavlja dijakinja Jelka Stropnik.

Za roman so razen Jelke značilne še nekatere druge osebe, ki vsaka po svoje izražanje časovne barve, iz kakršnih je sestavljena naša sedanost. Vsi ti

liki so dovolj nazorno izklesani, mislijo in čutijo samo v skladu s svojimi nameni in v skladu s stopnjo svoje etične razvitosti. Ravno v teh stopnjah pa so razlike med njimi tako velike, da se že zdi, kot da je Ingolič spet zašel v ostro ločevanje med dobrim in slabim, vendar jih je to pot z izkustvenim očesom življenjskega opazovalca postavil na trdna tla. Jelkina mati ni samo izjemna ženska z nenasitnimi materialnimi ter večvrednostnimi apetiti, ampak je predstavnica celega sloja, tistega, ki si gradi vile in vikende, svoje otroke pa prepušča dolgočasju, brezciljnosti in uživaštvu. Ljubezen se je pri tem sloju razčlovečila, se deformirala in degradirala v materialno pridobitništvo in v osebni, čisto osebni prestiž. In tako je Jelkin spodrsnjaj iz te miselnosti zelo logično izpeljan, morda celo bolj, kot je pisatelj to sam nameraval. Podoben etični negativ najdemo v Jelkini razredničarki Morani, samo da se ta razčlovečuje v drugo smer: v trdovratno nerazumevanje sodobnega sveta, v zagovornišvo takšnih moralnih norm, po katerih bi morali biti mladi ljudje še vedno samo pohlevne ovčice in nič več. Negativnost takšnih oseb je v romanu poudarjena s čisto nasprotnimi postavami, ki so ohranile svoj prvobitni etos, ki jih življenjska nenasitnost še ni dehumanizirala in ki pri njih naravni odnos do stvari še ni reduciran na graditev samo svojega prestiža. V to vrsto ljudi spadajo Jelkin oče, potem domala vsi Jelkini pariški prijatelji in ne čisto slučajno tudi francoska služkinja Franchon ter preprosta slovenska teta Katra. Ne čisto slučajno zaradi tega, ker preprostost, pa naj bo še tako starega kova, pisatelju očitno pomeni tisto vrednoto, ki najbolj zanesljivo izključuje možnost za katastrofo, kakršno doživlja naša gimnazijka. Ob Katri ali francoski služkinji se kar vsiljuje primerjava s preprosto dekle Jero v Milčinskega povesti Ptički brez gnezda. Za vse te tri postave veljajo čudovite besede, ki jih je pisatelj »Ptičkov« namenil Jeri: »Preprosta je bila in neolikana, ali imela je srce in vest; to dvoje več šteje kakor vsa tiskana modrost tega sveta.«

Vsa ta navedena razmerja v romanu so torej dovolj prepričljivo izdelana. Nazorno odkrivajo pisateljevo gledanje na naša družbenomoralna navzkrižja. So kot skrbno zorana njiva, ki je dovolj plodna za rast tragičnih individualnih zapletov. In če je Ingoličev prikaz današnje uživaške mladine lahko tudi problematičen, je njegovo oblikovanje družbene atmosfere, ki takšno uživaštvo spodbuja, pristen izraz pisateljeve osebne prizadetosti. Vrednost romana torej ni samo v aktualni zgodbi mladega dekleta, temveč morda še bolj v pisani družini oseb, od sošolcev in profesorjev do ožjega sorodstva, ki do Jelkinega primera zavzemajo tako različna stališča.

Jože Šifrer

BRACO ROTAR, LAKOTA. Mislim, da sporočilo verzifikacij Braca Rotarja zbranih v knjigi Lakota že vnaprej izključuje sleherno kolikor toliko zavzeto ukvarjanje z njo, saj je njen edini namen razvrednotiti vse, kar je bilo, kar je in kar bo, in v to se po vsej verjetnosti vključuje tudi Rotarjeva verzifikacija.

Medtem ko je knjiga Rotarjevega vzornika Tomaža Šalamuna vsaj kolikor toliko kratkočasna in zabavna s svojimi absurdnimi zasuki in antiasociativnimi kombinacijami, je Rotarjeva knjiga pust, moreč dolgčas in zbrati je treba kar lepo mero volje, da vztrajaš do konca. Kajti avtorju Lakote je očitno prav malo mar, če ga bodo morebitni bralci razumeli ali ne, če bodo vztrajali do